

Pierwszy Kryzys Naftowy 1973

Kryzysy gospodarcze – rozumiane jako czasowe spowolnienia rozwoju dobrobytu społecznego towarzyszą człowiekowi od wieków. Pierwsze kryzysy spowodowane były głównie czynnikami naturalnymi takimi jak klęski żywiołowe czy nieurodzaje. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym człowieka coraz istotniejszą rolę zaczynały odgrywać czynniki ekonomiczne i polityczne (Morawski, 2003).

W latach 1973-1974 wybuchł pierwszy kryzys naftowy. Wtedy to, w trakcie wojny Jom Kippur, główni producenci ropy naftowej – kraje arabskie zauważyły, iż ropa naftowa to nie tylko istotny surowiec energetyczny, ale także bardzo silna broń polityczna. I tak, w ciągu kilku tygodni cena baryłki tego towaru wzrosła kilkukrotnie, a kraje uprzemysłowione dotknęła recesja gospodarcza (Wikipedia: kryzys naftowy).

W zasadzie dobra koniunktura gospodarcza lat 1950-1970 była w dużej mierze wynikiem bardzo niskich i stabilnych cen ropy naftowej. Opierały się one jeszcze na porozumieniach zawartych w latach 20tych XX w. wprowadzających tzw. zasadę „zatoła plus”, mówiącą iż cena ropy naftowej na świecie musi być równa cenie ropy wydobywanej w Zatoce Meksykańskiej plus ceny transportu do miejsca zakupu – umowa ta chroniła interesy przedsiębiorców naftowych z Teksasu. System ten funkcjonował z powodzeniem do 1973 roku – pierwszego kryzysu naftowego (Morawski, 2007).

W 1973 inicjatywę w ustalaniu cen ropy przejęła OPEC – powstała w latach 60tych Organizacja Państw Eksporterów Ropy Naftowej utworzona w Bagdadzie przez Arabię Saudyjską, Irak, Iran, Kuwejt i Wenezuelę. W kolejnych latach do OPEC przyłączały się kolejne państwa, aby na początku lat 70tych zrzesać większość producentów ropy naftowej (Morawski, 2007).

W październiku 1973 roku kraje OPEC przestały wysyłać ropę do USA i Zachodniej Europy. Oficjalnie kraje te nałożyły embargo na sojuszników Izraela – głównego wroga krajów arabskich – w wojnie Jom Kippur (Wikipedia: kryzys naftowy).

Przyczyny wybuchu kryzysu

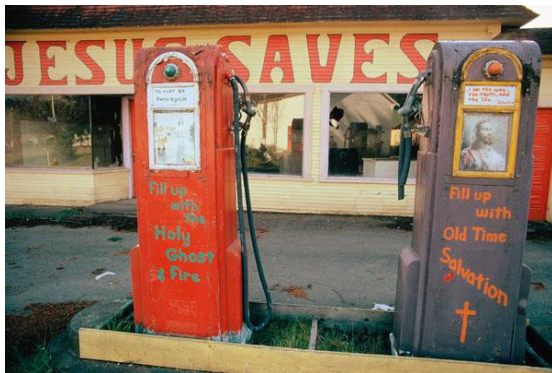
Przyczyn takiego zachowania krajów OPEC było kilka. Jedną z istotnych była znaczna dewaluacja dolara wywołana odejściem od systemu z Brenton Woods. W sierpniu 1971 roku prezydent Richard Nixon zawiesił wymienialność dolara na złoto, a w grudniu tego samego roku dolar został zdewaluowany. Póki dolar był stabilny, kraje produkujące ropę akceptowały ceny ustalane przez kompanie naftowe. Po załamaniu i spadku przychodów postanowiły jednak przejąć inicjatywę (Morawski, 2007).

Także sytuacja polityczna nie sprzyjała przyjacielskim gestom producentów ropy wobec odbiorców. Po II Wojnie Światowej na terenach arabskiej Palestyny zostało utworzone państwo Izrael – Arabowie nigdy nie pogodzili się z tym faktem, nie uznawali istnienia tego kraju i wielokrotnie podejmowali akcje zbrojne mające na celu odebranie zagarniętych ziem. Jednak Izrael wspierany przez państwa zachodnie (w tym głównie USA) nie tylko z powodzeniem odpierał ataki oddziałów arabskich, ale także zdobywał nowe tereny – co coraz bardziej determinowało Arabów do walki (Wikipedia: Izrael).

Kolejna wojna wybuchła w najważniejsze żydowskie święto Jom Kippur – tzw. wojna Jom Kippur trwała od 6 do 26 października. Oddziały arabskie zaatakowały Izrael. Jednak tym razem Arabowie zjednoczeni w OPEC postanowili zaatakować ekonomicznie także sojuszników Izraela. W październiku 1973 roku, jeszcze przed wybuchem wojny produkcja ropy naftowej ledwo pokrywała zapotrzebowanie. Dodatkowo z powodu niezwykle mroźnej zimy 1969/70 wyczerpane zostały lokalne zapasy. Dnia 17 października 1973 roku kraje arabskie zrzeszone w OPEC zdecydowały się wstrzymać handel ropą naftową z krajami popierającymi Izrael w wojnie z Egiptem. Embargo zostało nałożone na USA i kraje Europy Zachodniej. Arabowie zażądali, aby sojusznicy Izraela wywarli na nim nacisk, aby ten wycofał swoje wojska z terenów, które zajmował od 1967 roku (Wikipedia: kryzys naftowy).

Skutki

Zaraz po nałożeniu embarga na kraje zachodnie – największego konsumenta ropy naftowej – Arabowie zorientowali się jak ogromną władzę dawała ropa. Po wznowieniu dostaw to już OPEC kontrolował ceny. Jednocześnie uzgodniono nowy mechanizm ustalania cen za ropę w celu uzyskania większego zysku. Zmiany uderzyły w kraje uzależnione od dostaw ropy arabskiej – w USA, Japonię, Europę Zachodnią i jednocześnie zakończyły okres beztrioskiej konsumpcji tego strategicznego surowca. Nagły skok cen paliw ze względu na gwałtowne obniżenie wydobycia i eksportu do krajów rozwiniętych przyczynił się do powstania kryzysu. Cena baryłki osiągnęła rekordowy wówczas pułap (Wikipedia: kryzys naftowy).

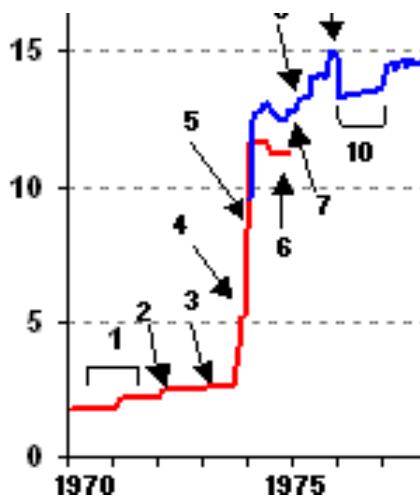

Rysunek 1. Opuszczona stacja benzynowa przerobiona na dom religijny.

Dotkliwie wzrosty cen ropy odczuto zwłaszcza w USA, gdzie symbolem wolności był własny samochód. W dziedzinie motoryzacji skończyła się epoka wielkich amerykańskich krążowników szos, które zużywały mnóstwo paliwa. Niespodziewaną karierę zrobiły małe, japońskie samochody, które mało paliły. Ceny benzyny wzrosły czterokrotnie w ciągu kilku miesięcy – od 25 centów do ponad dolara. Amerykańskie Stowarzyszenie Motoryzacyjne zanotowało, iż na 20% stacji benzynowych paliwa nie było ponad tydzień. Wprowadzono szereg regulacji mających na celu zmniejszenie zużycia ropy naftowej – m.in. ograniczenie prędkości do 55 mil/h (Morawski, 2007).

Wzrosło znaczenie innych źródeł energii, takich jak energia jądrowa czy węgiel. Boom węglowy okazał się zjawiskiem przejściowym, przyniósł jednak eksporterom tego surowca, w tym Polsce, doraźne korzyści. Zaczęto poszukiwać ropy w takich miejscach, w których dotychczas ich eksploatację uważano za nieopłacalną – na Alasce czy pod dnem Morza Północnego. Pierwszy kryzys naftowy ukazał uzależnienie Zachodu od ropy oraz słabość gospodarczą państw wysoko rozwiniętych związaną z brakami paliwowo-energetycznymi. Skutkiem podniesienia cen ropy było znaczne wzbogacenie się krajów członkowskich OPEC (Morawski, 2007).

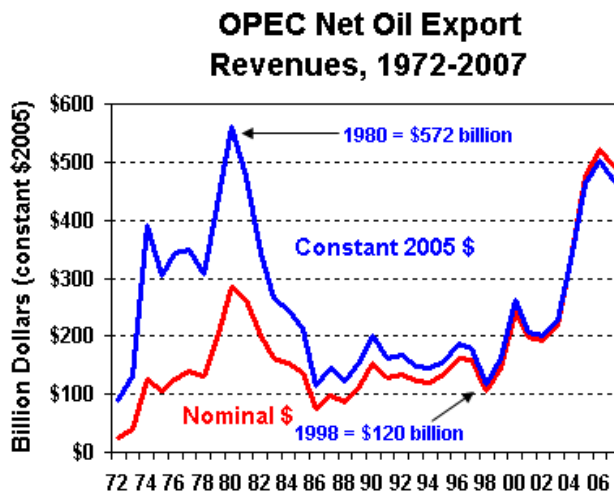
Ceny ropy naftowej

Wykres 1. Źródło: Energy Information Administration.

Wykres obok przedstawia światowe ceny ropy naftowej w dolarach za baryłkę. Kalendarium (wg EIA):

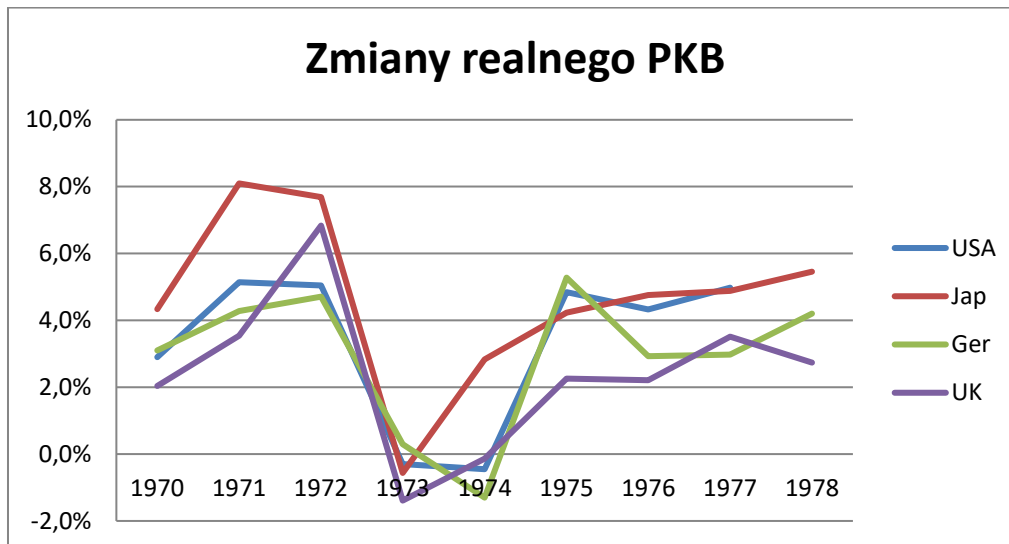
- 1) OPEC rośnie w siłę.
- 2) OPEC podnosi ceny w odpowiedzi na spadek wartości dolara. Rozpoczyna się proces nacjonalizacji spółek wydobywczych w państwach OPEC.
- 3) Transfer własności zachodnich aktywów w krajach OPEC.
- 4) Początek embarga.
- 5) W USA wprowadzona reglamentacja paliwa.
- 6) Zniesienie embarga.
- 7) Arabia Saudyjska podnosi podatki.
- 10) Wprowadzenie stałej ceny ropy w 1976.

Wykres 2. Źródło: Energy Information Administration.

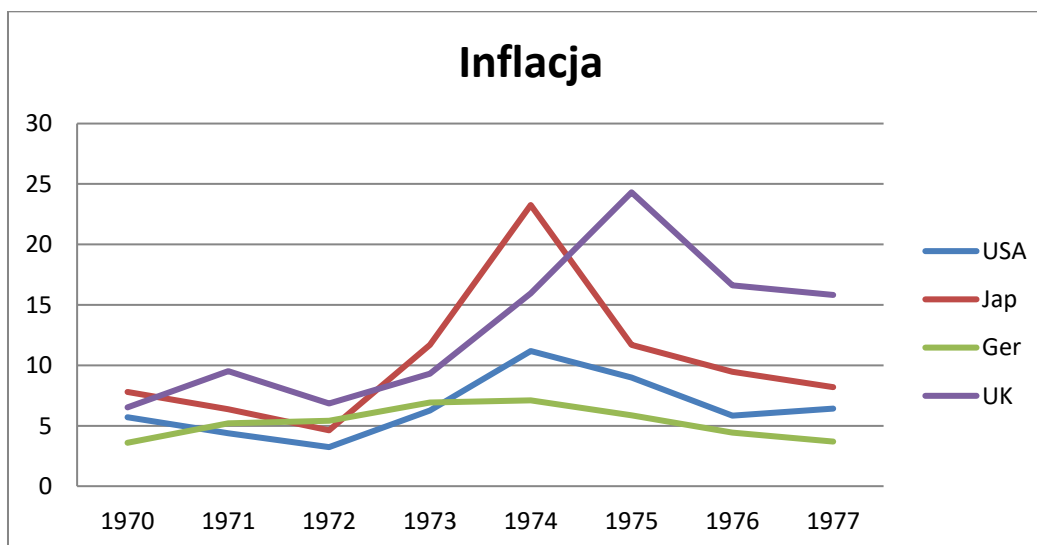
Dane makroekonomiczne

Bardzo wyraźny był także wpływ kryzysu na poszczególne wskaźniki makroekonomiczne krajów rozwiniętych. Poniżej zamieszczone zostały wykresy dla USA, Wielkiej Brytanii, Niemiec i Japonii.

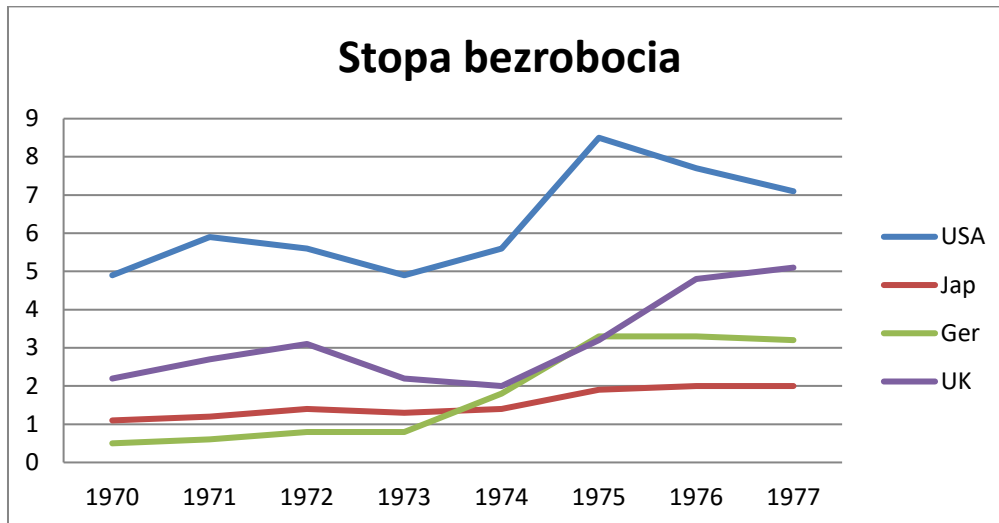
Wykres 3. Źródło: Forschungsgemeinschaft für Nationalökonomie.

Jak widać na wykresie kraje uprzemysłowione zostały bardzo dotknięte kryzysem – w latach 73-74 nastąpił realny spadek PKB, a Japonia i Wielka Brytania po kryzysie odnotowywały znacznie mniejszy wzrost PKB niż przed kryzysem.

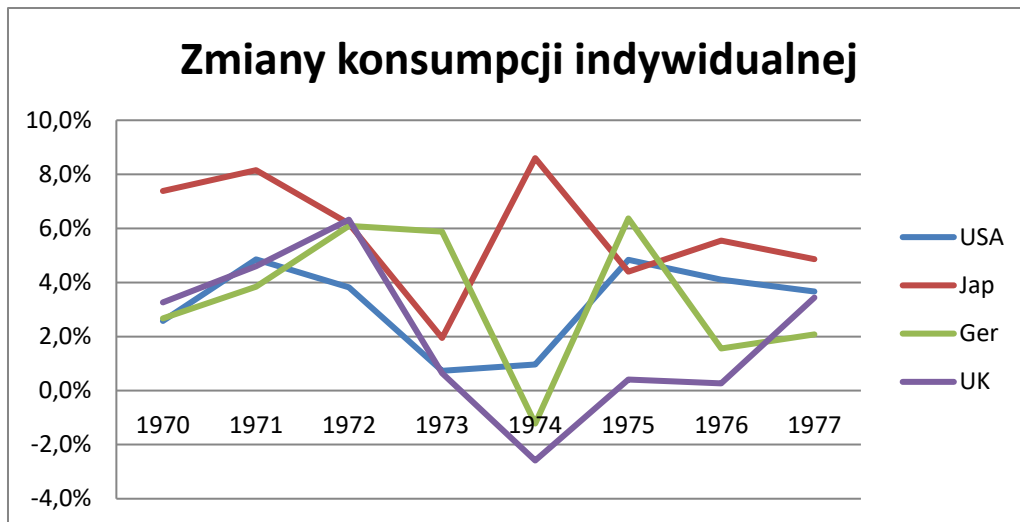
Wykres 4. Źródło: Forschungsgemeinschaft für Nationalökonomie.

Powyższy wykres przedstawia poziomy inflacji w krajach dotkniętych kryzysem. Wzrost cen paliw przełożył się na ogromną inflację w tych krajach – zwłaszcza w Wielkiej Brytanii odnotowywany był przez bardzo długi okres znaczny wzrost cen – powyżej 15% r/r. Relatywnie najmniej wzrosła inflacja w Niemczech.

Wykres 5. Źródło: Forschungsgemeinschaft für Nationalökonomie.

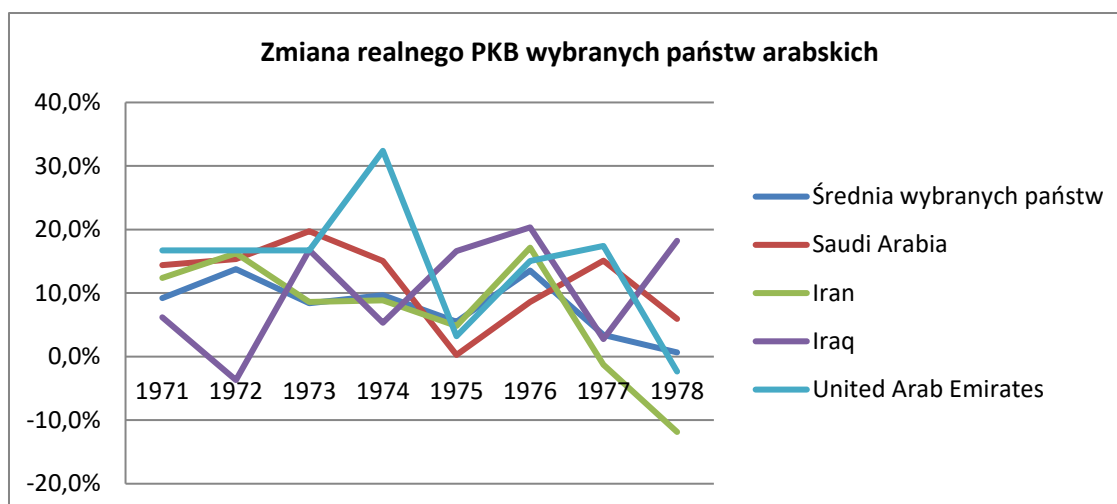
Interesująco przedstawia się także wykres stopy bezrobocia. Jak widać kryzys uwidocznił się także we wzroście bezrobocia. Najwyższy wzrost zanotowały USA i Wielka Brytania, natomiast najmniejszy Japonia. Warto zwrócić uwagę, że mimo wzrostu w Niemczech i Japonii, bezrobocie utrzymało się na poziomie naturalnego. Być może w Japonii jest to związane ze wzrostem popularności na świecie japońskich oszczędnych samochodów – co przełożyło się na wzrost zatrudnienia w tej branży i w pewnym sensie zrównoważyło wzrost bezrobocia w innych.

Wykres 6. Źródło: Forschungsgemeinschaft für Nationalökonomie.

Ciekawie przedstawia się także wykres konsumpcji indywidualnej. Najmniejszy wpływ kryzysu zauważyć można w Japonii, co koresponduje z wykresem stopy bezrobocia – mała zmiana stopy bezrobocia odpowiada niewielkiej zmianie konsumpcji. Interesujący jest również fakt, iż wysoki wzrost konsumpcji w 1974 roku współwystępuje z wysoką inflacją. Z drugiej strony natomiast duże załamanie przeszła Wielka Brytania – co wynika głównie z wysokiej inflacji i znacznego wzrostu bezrobocia. Z powyższych wykresów można wysnuć wniosek, iż to właśnie społeczeństwo Wielkiej Brytanii najbardziej doświadczyło negatywnych następstw działań kartelu OPEC.

Interesujący jest także wykres wskaźników wzrostu PKB w wybranych krajach arabskich OPEC. Okazuje się, że wywołany kryzysem wzrost cen ropy naftowej nie miał bezpośredniego przełożenia na PKB tych krajów w krótkim okresie.

Wykres 7. Źródło: Economics Web Institute.

Wnioski

Pierwszy kryzys naftowy był niewątpliwie punktem zwrotnym w historii gospodarki światowej. Zakończył erę beztroskiego wykorzystywania ropy naftowej. Załamanie było o tyle brzemienne w skutkach, iż przyszło zupełnie niespodziewanie. Z dnia na dzień okazało się, że to kraje produkujące ropę naftową, a nie nabywcy, mają największą siłę przetargową. Kraje takie jak USA czy Wielka Brytania całkowicie uzależniły się od ropy naftowej – wszak w USA samochód stał się już przed II Wojną Światową nieodłącznym elementem życia codziennego. Tanie paliwa sprawiały, że cały przemysł motoryzacyjny był nastawiony na produkcję wielkich paliwożernych krążowników szos – nikomu nie przychodziło do głowy, że sytuacja ta może się zmienić. A już na pewno nie przeszło nikomu przez myśl, że może to stać się w przeciągu zaledwie 1-2 miesięcy! Świat był przekonany, że kraje OPEC w obawie przed utratą dotychczasowych przychodów nie zdobędą się na energetyczny szantaż.

Kryzys zmienił także sytuację geopolityczną. Kraje będące na marginesie światowej polityki nagle uzyskały bardzo duże wpływy. Okazało się, że nowa „broń gospodarcza” potrafi znacznie szybciej i skuteczniej przekonywać oponentów politycznych niż wzbogacanie arsenałów militarnych. OPEC w zasadzie z dnia na dzień stał się istotnym graczem na mapie światowej polityki.

Niewątpliwymi zwycięzcami pierwszego kryzysu naftowego były kraje OPEC. Od 1973 pojęcie petrodolarów zmieniło swoje znaczenie stając się po dziś dzień także synonimem ogromnych przychodów krajów OPEC – a zwłaszcza krajów arabskich. Kraje te dziś dysponują

nieprawdopodobnymi nadwyżkami pieniędzy, które lokują w funduszach inwestujących w jeszcze bardziej nieprawdopodobne projekty – np. ponad 160cioletnią wieżę w Dubaju czy projekt super-luksusowego osiedla na sztucznych wyspach na morzu.

Rysunek 2. Współczesna makieta projektów w Dubaju.

Ale nie tylko kraje OPEC zyskały na kryzysie. Wzrost cen ropy spowodował, że opłacalne stało się jej wydobycie ze złóż, które dotychczas były niezagospodarowane – np. pod dnem Morza Północnego. Złóża te stały się źródłem ogromnych przychodów Norwegii, ale także Wielkiej Brytanii – jednej z największych ofiar kryzysu.

Jednakże największym pozytywnym efektem pierwszego kryzysu naftowego był wpływ na środowisko. Kryzys zakończył okres bez troski korzystania z ropy naftowej w ogromnych ilościach, zmusił do wprowadzania rozwiązań mających na celu ograniczenie jej zużycia we wszystkich dziedzinach życia człowieka.

Bonus

Na koniec, mówiąc o ropy naftowej, należy wspomnieć o Ignacym Łukasiewicz – polskim lekarzu ormiańskiego pochodzenia. To on w połowie XIX w. wynalazł lampę naftową i stworzył przemysł

naftowy. 31 lipca 1853 roku jest symboliczną, oficjalną datą narodzin przemysłu naftowego – tego dnia po raz pierwszy zastosowano w praktyce oświetlenie naftowe podczas pilnej nocnej operacji w szpitalu powszechnym na lwowskim Łyczakowie. W 1854 powstała pierwsza na świecie kopalnia ropy naftowej w Bóbrce koło Krosna (spółka naftowa Trzeciecki-Łukasiewicz), czynna zresztą do dzisiaj. Natomiast w 1857 Łukasiewicz otworzył pierwszą na świecie rafinerię w Klęczanach pod Jasłem. Z ropy produkował nie tylko naftę, ale i smary, oleje smarne i asfalt (Wikipedia: Ignacy Łukasiewicz, ropa naftowa).

Bibliografia

1. Wojciech Morawski, „Kronika kryzysów gospodarczych”, wydawca: Trio, Warszawa: 2003;
2. Wojciech Morawski, Historia finansowa XX wieku (1970 - 1979), Portal Gazety Bankowej 2007, http://www.gazetabankowa.pl/pl/dokumenty/Historia1970_1979, dostęp 28 stycznia 2008;
3. Wikipedia: Kryzys naftowy, http://pl.wikipedia.org/wiki/Kryzys_naftowy, dostęp 28 stycznia 2008;
4. Wikipedia: Israel, <http://en.wikipedia.org/wiki/Israel>, dostęp 28 stycznia 2008;
5. Wikipedia: Ignacy Łukasiewicz, http://pl.wikipedia.org/wiki/Ignacy_Łukasiewicz, dostęp 30 stycznia 2008;
6. Wikipedia: Ropa naftowa, http://pl.wikipedia.org/wiki/Ropa_naftowa, dostęp 30 stycznia 2008;
7. Forschungsgemeinschaft für Nationalökonomie, Eur-macro-data, <http://www.fgn.unisg.ch/eumacro/macrodatab/dmtrxneu.htm>, dostęp 30 stycznia 2008;
8. Energy Information Administration, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/AOMC/Overview.html>, dostęp 30 stycznia 2008;

Ilustracje (wg kolejności)

1. David Falconer, April 1974; Źródło: Wikipedia – Oil Crisis;
2. Imre Soft, Źródło: www.skyscrapercity.com